

**Archeologisch
proefsleuvenonderzoek aan het
Noorderplein te Emmen,
gemeente Emmen (DR)**

opdrachtgever
datum
projectleider
projectnummer
status
ISSN-nummer
MUG-publicatie

gemeente Emmen
29 november 2010
de heer B. Bijl
94064610
definitief
1875-5313
2010-119

MUG-projectnummer	94064610
Opdrachtgever	gemeente Emmen de heer N. Lambooij
MUG-publicatie	2010-119
Bevoegd gezag	gemeente Emmen
Beheer en plaats documentatie	MUG Ingenieursbureau b.v.
Archis meldingsnummer	43004
Tekst	mevrouw T. Krol MA
Afbeeldingen	de heer A.F. Huygen
Redactie	mevrouw M. Rem
Status	definitief
Autorisatie	de heer drs. B. Bijl
Uitgegeven door	MUG Ingenieursbureau b.v. Postbus 136 9350 AC Leek
Datum	29 november 2010
ISSN	1875-5313

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
1 Inleiding	2
1.1 Algemeen	2
1.2 Ligging van het onderzoeksgebied	3
1.3 Doel van het onderzoek	3
1.4 Onderzoeksvragen	3
1.5 Werkwijze	4
2 Resultaten	5
2.1 Proefsleuf 1	5
2.1.1 Sporen en structuren	5
2.1.1.1 Vlak 1	5
2.1.1.2 Vlak 2	6
2.1.2 Vondsten	7
2.1.3 Profiel	7
2.2 Proefsleuf 2	7
2.2.1 Sporen en structuren	7
2.2.2 Vondsten	8
2.2.3 Profiel	9
3 Synthese	10
4 Conclusie, waardestelling en aanbeveling	13
4.1 Conclusie	13
4.2 Waardestelling	13
4.3 Aanbeveling	15
Literatuurlijst	16

BIJLAGEN

Bijlage 1	Situering van de onderzoekslocatie
Bijlage 2	Overzicht van de onderzoekslocatie
Bijlage 3	Sporenl ijst
Bijlage 4	Vondstenlijst
Bijlage 5	Overzicht van de richtlijnen voor de waardestelling

Samenvatting

De aanleiding tot het hier beschreven archeologische proefsleuvenonderzoek (IVO-P) wordt gevormd door de herinrichtingsplannen van gemeente Emmen voor het onderzochte gebied aan het Noorderplein te Emmen. Omdat deze plannen met bodemversturende ingrepen gepaard gaan, is conform de Wet op de archeologische monumentenzorgen archeologisch vooronderzoek noodzakelijk.

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek heeft MUG Ingenieursbureau een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Uit dit onderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied deel uitmaakt van de oude kern van het dorp Emmen. Net buiten de oude kern van Emmen, onder andere ten westen van de Hondsrugweg, zijn bij verschillende archeologische onderzoeken nederzettingsresten uit de bronstijd en ijzertijd aangetroffen. Bij de huidige kerk, in het centrum van Emmen, zijn verschillende voorgangers van de kerk aangetroffen die teruggaan tot de 9^e eeuw. In en rond het centrum van Emmen hebben verschillende grote boerderijen gestaan, onder andere de Saalhof, een versterkte hoeve van de bisschop van Utrecht. Ook lag er een, inmiddels verdwenen, hunebed in het centrum van Emmen. Uit het booronderzoek blijkt dat er onder de bestrating stabilisatielagen van puin aanwezig zijn waardoor het niet goed mogelijk is de ondergrond in kaart te brengen. Daardoor is het ook niet goed mogelijk om de archeologische waarde van het onderzoeksterrein te bepalen. Er is daarom besloten een nader onderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.

Uit het onderzoek blijkt dat een groot deel van het vlak in de werkputten verstoord is door leidingsleuven en overige recente verstoringen. Buiten de recente verstoringen zijn twee oudere archeologische sporen aangetroffen. De tijdens het onderzoek aangetroffen archeologische resten behoren niet tot een versterkte boerderij zoals de Saalhof, waarvan de resten in het centrum van Emmen worden verwacht. Het betreft twee muren van waarschijnlijk een 19e eeuwse boerderij. Hierbij is verder geen vondstmateriaal aangetroffen. Het enige vondstmateriaal bestaat uit materiaal uit de (sub)recente periode en een baksteen van één van beide muren van de 19e eeuwse boerderij. Er zijn geen aanwijzingen dat op de locatie nog oudere archeologische resten aanwezig zijn.

Gezien de summiere hoeveelheid sporen en het gegeven dat het grootste gedeelte van het onderzoeksgebied verstoord is, worden de aangetroffen sporen niet behoudenswaardig geacht en wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen. Dit is tevens de reden waarom er geen evaluatierapport is opgesteld. De gegevens zijn direct uitgewerkt in een eindrapport.

Vanuit archeologisch oogpunt zijn er geen belemmeringen voor de voorgenomen ingrepen. Wij bevelen aan geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Tevens bevelen wij aan de vondsten niet te deponeren.

Wanneer bij de uitvoering van de geplande werkzaamheden onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de gemeentelijke archeoloog van Emmen, de heer drs. E.E.A. van der Kuijl.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

De aanleiding tot het hier beschreven archeologisch proefsleuvenonderzoek (IVO-P) wordt gevormd door de herinrichtingsplannen van gemeente Emmen voor het onderzochte gebied aan het Noorderplein te Emmen. Omdat deze plannen met bodemverstorende ingrepen gepaard gaan, is conform de Wet op de archeologische monumentenzorg een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk.

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek heeft MUG Ingenieursbureau een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (De Roller 2010a). Uit dit onderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied deel uitmaakt van de oude kern van het dorp Emmen. Net buiten de oude kern van Emmen, onder andere ten westen van de Hondsrugweg, zijn bij verschillende archeologische onderzoeken nederzettingsresten uit de bronstijd en ijzertijd aangetroffen (voor de datering zie tabel 1.2). Bij de huidige kerk, in het centrum van Emmen, zijn verschillende voorgangers aangetroffen die teruggaan tot de 9^e eeuw. In en rond het centrum van Emmen hebben verschillende grote boerderijen gestaan, onder andere de Saalhof, een versterkte hoeve van de bisschop van Utrecht. Ook lag er een, inmiddels verdwenen, hunebed in het centrum van Emmen. Uit het booronderzoek bleek dat er onder de bestrating stabilisatielagen van puin aanwezig zijn waardoor het niet goed mogelijk was de ondergrond in kaart te brengen. Daardoor was het ook niet goed mogelijk om de archeologische waarde van het onderzoeksterrein in te schatten. Er is daarom besloten een nader onderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.

Voor het proefsleuvenonderzoek is door de gemeentelijk archeoloog een programma van eisen (PvE) opgesteld (Van der Kuijl 2010).

Gemeente Emmen heeft MUG Ingenieursbureau, afdeling Archeologie, opdracht gegeven het IVO-P uit te voeren. Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 22 en 23 september 2010 en is uitgevoerd door mevrouw T.N. Krol, MA (projectleider), met ondersteuning van de heer P. Visser (veldtechnicus en metaaldetectorspecialist). De senior archeoloog, de heer G.J. de Roller, is bij de aanleg van het eerste vlak aanwezig geweest. Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2, en de richtlijnen in het PvE.

Tabel 1.1 Overzicht van de objectgegevens

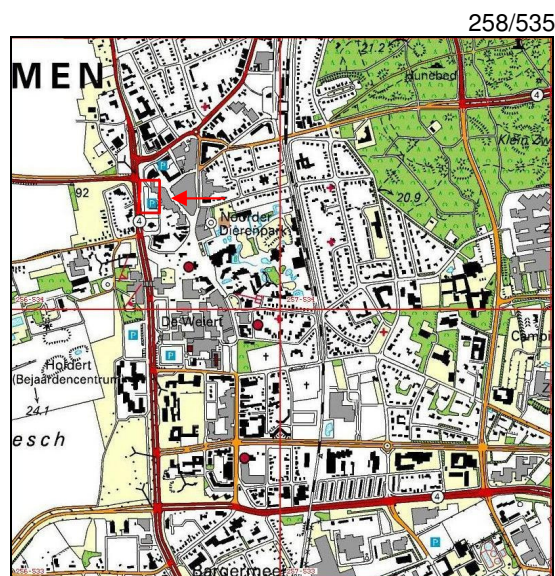
Objectgegevens	
Provincie	Drenthe
Gemeente	Emmen
Plaats	Emmen
Toponiem	Noorderplein
Kaartblad	17H
Coördinaten	256485/534462 NW 256539/534493 NO 256552/534403 ZW 256490/534351 ZO
Grondsoort	zand
Geomorfologie	dekzandvlakte

Tabel 1.2 Overzicht van archeologische perioden (naar Brandt et al. 1992)

Periode	Datering
Paleolithicum	tot 8800 voor Chr.
Mesolithicum	8800 - 4900 voor Chr.
Neolithicum	5300 - 2000 voor Chr.
Bronstijd	2000 - 800 voor Chr.
IJzertijd	800 - 12 voor Chr.
Romeinse tijd	12 voor Chr. - 450 na Chr.
Vroege middeleeuwen	450 - 1050 na Chr.
Late middeleeuwen	1050 - 1500 na Chr.
Nieuwe tijd	1500 - heden

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt aan het Noorderplein te Emmen en is in gebruik als straat. De totale oppervlakte is circa 2000 m².

256/533
Afbeelding 1. Topografische kaart met in rood het onderzoeksgebied (bron: Topografische Dienst Nederland)

1.3 Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft als doel het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische waarden ter plaatse van de nieuwbouwlocatie voor de Mediamarkt op het Noorderplein te Emmen. Hierbij spelen de volgende onderzoeksthema's:

1. bewoningskernen vanaf de late middeleeuwen (de kleine plattelandssteden en dorpen): onderzoek naar leefgewoonten en bouwtradities, handels- en distributie-economie
2. geogenese, wordingsgeschiedenis: wat was de invloed van de mens op de landschapontwikkeling en wat waren de gevolgen van deze veranderingen voor de levenswijze van lokale gemeenschappen?
3. toenmalig cultuurlandschap: zijn er regionale verschillen in de ouderdom en ontstaanswijze van essen? Op welke wijze is het proces van ontginningen vanaf de oudste cultuurlandschappen ruimtelijk te volgen?

1.4 Onderzoeksvragen

Naar aanleiding van de bovengenoemde doelstelling zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Zijn er archeologische sporen, structuren en/of vondstmateriaal aanwezig? Zo ja, wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontale en verticale begrenzing), de aard, ouderdom en conserveringsgraad van de sporen en vondsten en kunnen deze toegeschreven worden aan een bepaalde periode?
2. Wat is de totale dikte van het archeologisch pakket en hoeveel afzonderlijke bewoningsniveaus kunnen onderscheiden worden?
3. Indien sprake is van verstoringen in de ondergrond, waar en tot welke diepte zijn deze aanwezig?
4. Zijn de aangetroffen sporen en structuren behoudenswaardig en zo ja, geven deze voldoende aanleiding tot het instellen van een vervolgonderzoek (definitieve opgraving)?

1.5 Werkwijze

In totaal werden twee proefsleuven aangelegd onder de puinverharding van de parkeerplaats. De proefsleuven werden aangelegd in de mogelijk intacte delen van het plangebied.

Proefsleuf 1

Deze sleuf werd in de lengterichting van het plangebied aangelegd (noord-zuid) over of in de directe omgeving van boring 1. De proefsleuf is 25 m lang en 4 m breed.

Proefsleuf 2

De sleuf werd in de breedte van het plangebied (oost-west) aangelegd over boring 5 en langs boring 3. Omdat op deze plaats in het westen een trap naar de daar gelegen parkeergarage ligt en aan de oostkant van de sleuf de toegangen naar de magazijnen van verschillende winkels, is in het vooroverleg besloten deze sleuf in te korten. De sleuf heeft uiteindelijk een lengte van 13 m gekregen met een breedte van 4 m.

In totaal is circa 150 m² onderzocht. Door het inkorten van proefsleuf 1 is dit iets minder dan waar in het PvE van is uitgegaan. Ten behoeve van de verkeersdoorstroming zijn de putten in twee delen aangelegd. Nadat het eerste deel was gedocumenteerd en dichtgegooid, kon de rest van de put worden aangelegd. Door deze werkwijze kon het verkeer gebruik blijven maken van de straten.

De proefsleuven zijn in principe in twee vlakken opgegraven. Het eerste vlak diende conform het PvE onder de afdekkende puinhoudende laag aangelegd te worden. Vanaf dit niveau is er laagsgewijs verdiept totdat de eerste sporen zichtbaar werden. Het vlak moest daarna geschaafd, getekend en gefotografeerd worden. Sporen moesten worden gecoupeerd en afgewerkt ten einde tot een waardestelling te kunnen komen. Er diende een tweede vlak in de top van het dekzand te worden aangelegd. In het veld bleek dat het eerste vlak met leesbare sporen het vlak in de top van het dekzand is. Daarom is geen tweede vlak aangelegd, behalve in put 1, ter hoogte van spoor 23-25. Hier is het vlak verdiept tot de onderzijde van de betreffende sporen zodat deze sporen goed gedocumenteerd konden worden.

Vondsten zijn per spoor verzameld of per vak van 4 bij 5 m. Puntvondsten zijn driedimensionaal ingemeten. Van het lengteprofiel zijn kolomopnamen gemaakt en bij veel variatie van het profiel om de 5 m. Er is intensief gebruikgemaakt van de metaaldetector tijdens de aanleg van de vlakken.

Muurwerk is getekend en gefotografeerd.

Bij het aantreffen van bijzondere sporen of structuren zoals crematies en vuursteenconcentratie dient direct contact te worden opgenomen met de projectleider van de gemeente en de gemeente archeoloog. Gezien de waarde van de aangetroffen archeologica was dit niet noodzakelijk.

2 Resultaten

Het loopvlak van het Noorderplein ligt op circa 22,2 tot 22,3 m+NAP. Het eerste sporenvlak van werkput 1 en werkput 2 ligt op circa 21,6 tot 21,8 m+NAP. Omdat het eerste sporenvlak in het zuiden van werkput 1 ter plaatse van sporen 23 en 24 niet in de top van de C-horizont ligt, is het vlak verdiept tot de top van de C-horizont, het tweede sporenvlak. Dit tweede sporenvlak ligt op circa 21,3 m+NAP.

Tijdens de aanleg van de proefsleuven is een beperkt aantal sporen aangetroffen. In totaal zijn 32 spoornummers uitgegeven. De sporen zijn per put genummerd (put 1 met spoornummers 1 t/m 26 en put 2 met spoornummers 1 t/m 6). Behalve bodemlagen en recente sporen zijn slechts twee oudere sporen aangetroffen: twee muren in het zuidende van put 2 (spoor 23 en 24). Er zijn vier vondstnummers uitgedeeld. Het vondstmateriaal betreft recent materiaal en een baksteen van spoor 23. De sporen zijn beschreven in de sporenlijst (zie bijlage 3) en de vlaktekening; coupes en profielen zijn weergegeven in bijlage 2.

Gezien de summiere hoeveelheid sporen en het gegeven dat het grootste gedeelte van het onderzoekgebied verstoord is, worden de aangetroffen sporen niet behoudenswaardig geacht. Dit is tevens de reden waarom er geen evaluatierapport is opgesteld maar de gegevens direct zijn uitgewerkt in een eindrapport.

2.1 Proefsleuf 1

2.1.1 Sporen en structuren

2.1.1.1 Vlak 1

Een deel van het vlak is verstoord door riool- en leidingsleuven. Deze zijn zonder spoornummer op de tekening aangegeven. De sporen betreffen (sub)recente kuilen en twee wat oudere muren, met hiertussen een recente puinlaag (zie afbeelding 2).

Aan de overige sporen zijn de nummers 1 t/m 25 gegeven. Spoornummers 1 t/m 4, 10 t/m 12 en 25 zijn lagen van de bodemopbouw. Spoornummers 10 t/m 12 komen alleen in het profiel voor en niet in het vlak (zie § 2.1.3).

Lagen

Spoor 1 is de natuurlijke ondergrond (C-horizont, geel dekzand). Spoor 2 is een pakket puingranulaat. Sporen 3 en 4 zijn puinlagen die bestaan uit zand en puin. Spoornummer 25 is een recente puinlaag, waarmee de ruimte tussen spoor 23 en 24 is opgevuld.

(Sub)recente kuilen en greppels

Deze sporen kenmerken zich door een zeer scherpe grens; ze zijn gevlekt van kleur. De sporen zijn direct onder de puinstabilisatie zichtbaar. Spoornummers 3, 4, 5 en 7 zijn gecoupeerd. Uit de coupe bleek dat het recente sporen betreft (scherpe grenzen). Spoornummer 5 t/m 7, 9, 14 t/m 21 zijn (sub)recente kuilen. Spoornummers 8, 13, 22 zijn (sub)recente greppels.

Muren

Spoornummers 23 en 24 zijn muren. Deze zijn iets ouder dan de overige sporen, maar stammen wel uit de nieuwe tijd. De muren zijn opgebouwd uit (paars)rode baksteen en zijn gevoegd met leem. De steenmaat van deze bakstenen is 23,0 bij 11,0 bij 3,7 cm. De muren staan haaks op elkaar, waarbij de hoek ontbreekt omdat hier doorheen het riool is gegraven.

Afbeelding 2. Beeld van werkput 1, vlak 1, noordelijk deel met de (zwarte) recente verstoringen, de foto is in noordelijke richting genomen

2.1.1.2 Vlak 2

Om vast te stellen hoe ver sporen 23 en 24 naar onder toe doorlopen, is in dit deel van de put een tweede vlak aangelegd. Hierbij bleek tussen beide wat oudere muren een recente betonvloer te liggen (spoor 26), met hieronder een bakstenen vloer zonder voeging (spoor 27) (zie afbeelding 3). Dit is vlak 2.

Onder de betonvloer is ter plaats van spoor 23 machinaal gecoupeerd om vast te stellen in hoeverre hieronder de muren doorliepen. Onder de vloer (spoor 27) lopen sporen 23 en 24 nog één laag door. De muur van spoor 23 is in totaal 10 lagen dik. De dikte van de 10 lagen is 48 cm. Van spoor 24 ontbreken de bovenste rijen stenen. Van sporen 23 en 24 is zowel een bovenaanzicht als een zijaanzicht op schaal 1:10 getekend (zie bijlage 2).

Afbeelding 3. Beeld van vlak 2 met spoor 23, 24 en 26

2.1.2 Vondsten

Uit put 1 zijn vondstnummers 1 t/m 3 afkomstig (zie bijlage 4). Vondstnummers 1 en 2 betreffen recent materiaal uit sporen 3 en 4. Vondstnummer 3 is een baksteen van spoor 23.

2.1.3 Profiel

Elke 5 m zijn profielopnames gemaakt; in totaal zijn in deze put 5 profielopnames gemaakt (profiel 1.1 t/m 1.5). De laagopbouw in het profiel bestaat uit de recente bestrating met hieronder recente puinlagen (zie afbeelding 4). Daaronder volgt spoor 1, de natuurlijke ondergrond (geel dekzand, C-horizont), met hierin in profiel 1.1 de (sub)recente kuil, spoor 10, en in profiel 1.4 en 1.5 de ingraving van het riool.

Afbeelding 4. Beeld van profiel 1.1

2.2 Proefsleuf 2

2.2.1 Sporen en structuren

In werkput 2 zijn voor vlak 3 spoornummers uitgegeven. Spoornummer 1 is de natuurlijke ondergrond, het gele dekzand (C-horizont). Spoornummers 2 en 3 zijn recente verstoringen (zie afbeelding 5).

Afbeelding 5. Beeld van werkput 2, vlak 1, de foto is in oostelijke richting genomen

2.2.2 Vondsten

Ter ondersteuning van de recente datering is bij de aanleg van het vlak enig recent materiaal verzameld uit spoor 2. Dit betreft vondstnummer 4 (zie bijlage 4).

Afbeelding 6. Recent vondstmateriaal van vondstnummer 1: een fragment van een klinker, een fragment baksteen en een fragment natuursteen (de ondergrond heeft een raster van 1 bij 1 cm)

Afbeelding 7. Vondstnummer 3: baksteen uit spoor 23

2.2.3 Profiel

Iedere 5 m zijn profielopnames gemaakt. Bij werkput 2 komt dit neer op 3 profielopnames (profiel 2.1, 2.2 en 2.3). De laagopbouw in het profiel is hetzelfde als die in werkput 1: de huidige bestrating, hieronder recente puinlagen en ten slotte de natuurlijke ondergrond, met hierin de recente versterking van spoor 2 (zie afbeelding 8).

Afbeelding 8. Beeld van profiel 2.2

3 Synthese

Uit het onderzoek blijkt dat een groot deel van het terrein is verstoord door ingravingen (sleuven) van leidingen en andere recente verstoringen. Overal bestaat de toplaag uit puingranulaat en puinlagen. Binnen de werkput zijn ook onverstoorde delen aanwezig. Hierdoor kon een beeld van de archeologische resten in het gebied worden verkregen.

Behalve recente verstoringen en (sub)recente greppels en kuilen zijn in het zuiden van werkput 1 twee wat oudere muren aangetroffen (sporen 23 en 24). De stenen in deze muren hebben een leemvoeging. Waarschijnlijk vormen deze een hoekpunt van een 19^e eeuwse boerderij.

De overige sporen zijn op basis van kleur, eventuele inhoud en de hoogte vanaf waar deze zichtbaar zijn (ingravingen zichtbaar direct onder de puinlagen) alle (sub)recent. In een deel van de sporen komt recent puin voor; vondstnummers 1 t/m 3 vormen een voorbeeld hiervan.

Uit het bureauonderzoek (De Roller, 2010a) blijkt dat het onderzoeksgebied deel uitmaakt van de historische dorpskern van Emmen, die een hoge archeologische waarde heeft. Deze hoge waarde wordt bevestigd door onderzoek van G. Collenteur (Collenteur, 2006). Uit het onderzoeksgebied zijn geen eerdere archeologische waarnemingen bekend. In de directe omgeving zijn wel waarnemingen gedaan en hebben veel onderzoeken plaatsgevonden.

Volgens het PvE (Van der Kuijl, 2010) maakte het onderzoeksgebied in de middeleeuwen mogelijk deel uit van de Saalhof met enkele boerderijen. Dit hof behoorde tot de bisschop van Utrecht en diende als verblijfplaats voor de bisschop op het moment dat deze in Emmen was. In de nieuwe tijd zal het aantal erven zijn toegenomen. Deze situatie heeft bestaan tot de herinrichting van het centrum van Emmen rond 1950.

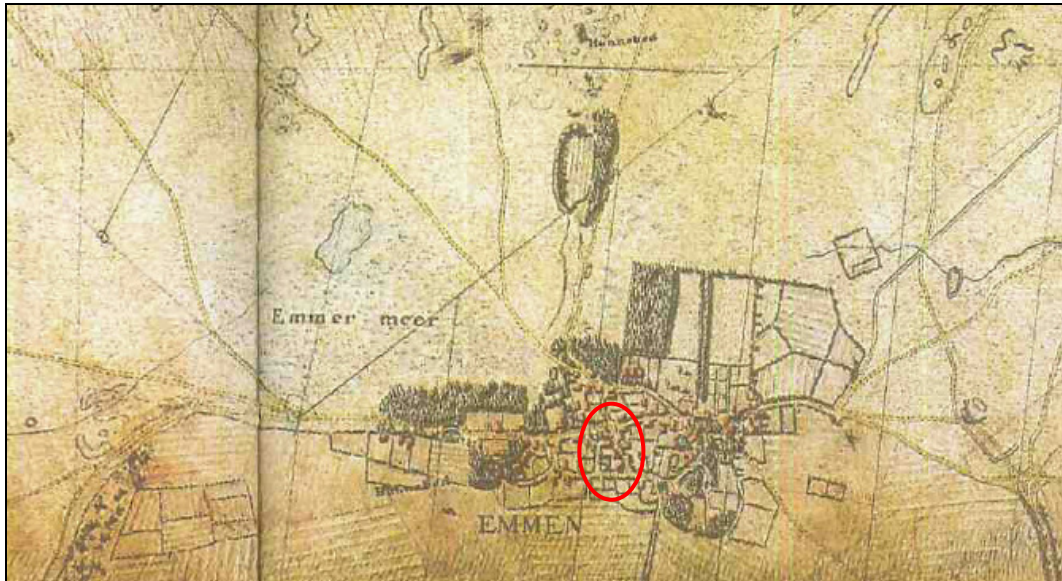
De exacte locatie van de Saalhof lijkt niet zeker. Hierover bestaan tegenstrijdige berichten (De Roller, 2010a en 2010b). In onderzoeken van C.J.C. Reuvs, L.J.F. Janssen en A.E. van Giffen (bron: Archis) wordt vermoed dat de Saalhof iets ten zuiden van de onderzoekslocatie moet hebben gelegen. De Saalhof was een omwald gebied. Volgens L.J.F. Janssen was dit gebied vierkant, maar volgens een tekening van C.J.C. Reuvs ovaal van vorm en ter grootte van een voetbalveld. Om de wal lag een gracht en vervolgens nogmaals een wal en een gracht (De Roller, 2010b).

Door Stichting Archeologie en Monument (SAM) zijn waarnemingen gedaan waarbij aan de westzijde van het gemeentehuis aan de Vreding mogelijk een deel van de omgrachting van het bisschoppelijk hof of één van de bijbehorende hoeves is aangesneden. De onderzoekslocatie aan de Vreding ligt in het verlengde van het door A.E. van Giffen beschreven grachtenstelsel (bron: e-mail G. van der Veen, Stichting Archeologie en Monument, 2010, gericht aan de gemeentearcheoloog de heer drs. E.E.A. van der Kuijl). Binnen de Saalhof zou het verdwenen hunebed D44a gelegen zijn. Dit is door L.J.F. Janssen (1848) beschreven. Binnen de omgrachting van de Saalhof vond hij de resten van twee granietblokken waartussen hij een vloer van granietgruis vond met zowel prehistorisch aardewerk als tufsteen en een zwaard. Het betreft vermoedelijk een hunebed dat tijdens de aanleg van de Saalhof vernield is, aldus A.E. van Giffen (1927).

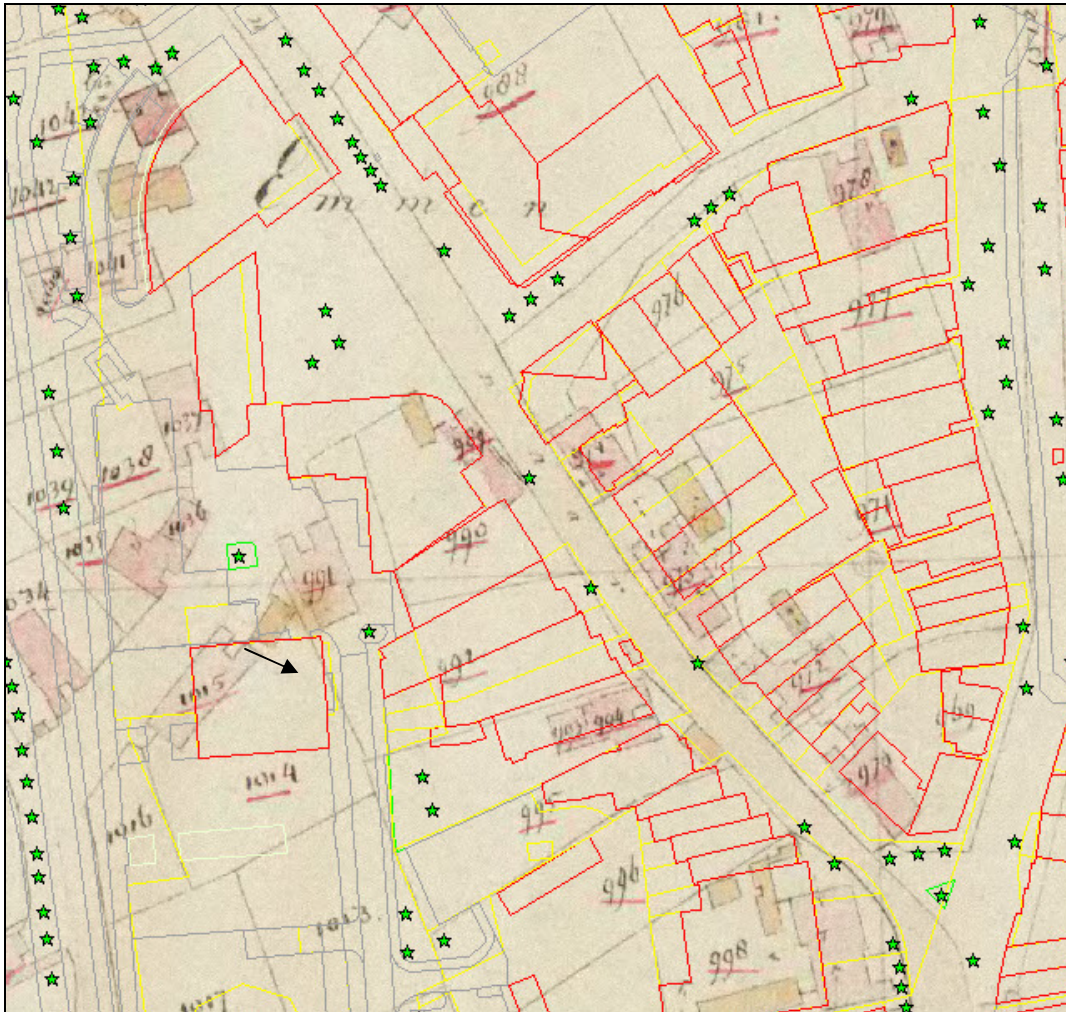
De twee plaatsen waar de Saalhof zou kunnen hebben gelegen, de Vreding en de Molenstraat en Kerkhoflaan, liggen nogal ver uit elkaar. De exacte locatie van de Saalhof is dan ook niet bekend. De tijdens het onderzoek aangetroffen archeologische resten behoren niet tot een versterkte boerderij zoals de Saalhof. Ook zijn er geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van het verdwenen hunebed D44a.

Behalve de Saalhof stonden er op oude rekeningen van het Bisdome in de 14^e eeuw nog drie belangrijke boerderijen in de omgeving van de Saalhof (zie De Roller, 2010a). Het gaat om het Hummedinckhuus, het Scultinghehuys en het Smedinghehuys. Op de Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland (1773-1794) zijn deze belangrijke boerderijen niet te zien. Wel is te zien dat de kern van Emmen al een gesloten bebouwing heeft (zie afbeelding 9). De kadastrale kaart uit 1811-1832 laat de bebouwing in detail zien (zie afbeelding 10). Op basis hiervan heeft het onderzoeksterrein altijd tot de kern van Emmen behoord, met de daarbij behorende bebouwing. De muren die zijn aangetroffen in werkput 1 vormden naar alle

waarschijnlijkheid een hoekpunt van het bijgebouw bij boerderij nummer 1015 uit het kadaster. Dit staat geregistreerd op naam van Hendrik Dirks, landbouwer te Emmen, huis en erf (bron: www.watwaswaar.nl).

Afbeelding 9. Hottinger-atlas 1773-1794, oost georiënteerd (Versfelt 2003), naar De Roller, 2010a

Afbeelding 10. Kadastrale kaart 1811-1832 met de huidige bebouwing eroverheen geprojecteerd (bron: gegevens van www.historisch-emmen.nl, kaarten samengevoegd door de heer A.F. Dekkers per e-mail verkregen), de in werkput 1 aangetroffen muren liggen ter hoogte van de zwarte pijl

Afgezien van de genoemde bewoning uit de middeleeuwen en jonger zijn bij ander archeologisch onderzoek in het westen van Emmen vooral nederzittingsresten aangetroffen die dateren uit de periode bronstijd-ijzertijd (Wit 1999, 2000a, 2000b, 2003, 2008). Hierbij zijn diverse huisplattegronden, hutkommen, waterputten en afvalkuilen aangetroffen. Bij de aanleg van de Hondsrugweg zouden tussen het oude politiebureau en het gemeentehuis ook archeologische resten aan het licht zijn gekomen die echter niet zijn geregistreerd. Het zou hier o.a. gaan om urnen (mededeling gemeentearcheoloog E.E.A. van der Kuijl, zie tevens De Roller, 2010b)

Het onderzoek op het Noorderplein heeft geen vondsten opgeleverd die vergelijkbaar zijn of aansluiten bij de nederzittingsresten die ten westen van de Hondsrugweg zijn gevonden. Ook zijn er in de proefsleuven geen aanwijzingen voor een grafveld of urnenveld zoals dat ter hoogte van het gemeentehuis is aangetroffen.

Op basis van het PVE (Van der Kuijl, 2010), zou het onderzoeksgebied deel uitmaken van een essencomplex. Dit komt niet naar voren uit de bodemkundige gegevens uit het bureauonderzoek (De Roller, 2010a); hieruit komt alleen naar voren dat er mogelijk een podzolbodem gevormd is in het gebied. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn geen resten van een esdek aangetroffen. Indien dit aanwezig is geweest, is dit niet meer vast te stellen. Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn ook geen resten van een podzolbodem aangetroffen. In het booronderzoek zijn hier wel enige aanwijzingen voor gevonden, maar is ook geen intacte podzolbodem aangetroffen (De Roller, 2010a). Deze boring ligt ten noordwesten van opgravingsput 2.

4 Conclusie, waardestelling en aanbeveling

4.1 Conclusie

Uit het onderzoek blijkt dat een groot deel van het vlak in de werkputten verstoord is door leidingsleuven en overige recente verstoringen. Buiten de recente verstoringen zijn twee oudere archeologische sporen aangetroffen. De tijdens het onderzoek aangetroffen archeologische resten behoren niet tot een versterkte boerderij zoals de Saalhof, waarvan de resten in het centrum van Emmen worden verwacht. Het betreft twee muren van waarschijnlijk een 19e eeuwse boerderij. Hierbij is verder geen vondstmateriaal aangetroffen. Het enige vondstmateriaal bestaat uit recent materiaal uit de (sub)recente sporen en een baksteen van één van beide muren van de 19e eeuwse boerderij. Wij adviseren deze vondsten niet te deponeren. Er zijn geen aanwijzingen dat op de locatie nog oudere archeologische resten aanwezig zijn.

De vragen uit de inleiding kunnen als volgt beantwoord worden:

1. Zijn er archeologische sporen, structuren en/of vondstmateriaal aanwezig? Zo ja: Wat is de ruimtelijke verspreiding (horizontale en verticale begrenzing), de aard, ouderdom en conserveringsgraad van de sporen en vondsten en kunnen deze toegeschreven worden aan een bepaalde periode?
Afgezien van (sub)recente sporen zijn twee muren aangetroffen die vermoedelijk behoren tot een 19e eeuwse boerderij.
2. Wat is de totale dikte van het archeologisch pakket en hoeveel afzonderlijke bewoningsniveaus kunnen onderscheiden worden?
Er kan één bewoningsniveau worden onderscheiden. De dikte hiervan is circa 0,30 m (het verschil tussen vlak 1 en vlak 2 in put 1).
3. Indien sprake is van verstoringen in de ondergrond, waar en tot welke diepte zijn deze aanwezig?
Het vlak is aangelegd onder het niveau waarop het vlak geheel verstoord was, zodat tevens de natuurlijke ondergrond bereikt werd. Dit niveau ligt op circa 21,6 tot 21,8 m+NAP, dit is circa 0,4 tot 0,6 m-mv.
4. Zijn de aangetroffen sporen en structuren behoudenswaardig en zo ja, geven deze voldoende aanleiding tot het instellen van een vervolgonderzoek (DO; opgraving)?
Gezien de summiere hoeveelheid sporen en het gegeven dat het grootste gedeelte van het onderzoeksgebied verstoord is, worden de aangetroffen sporen niet behoudenswaardig geacht en wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

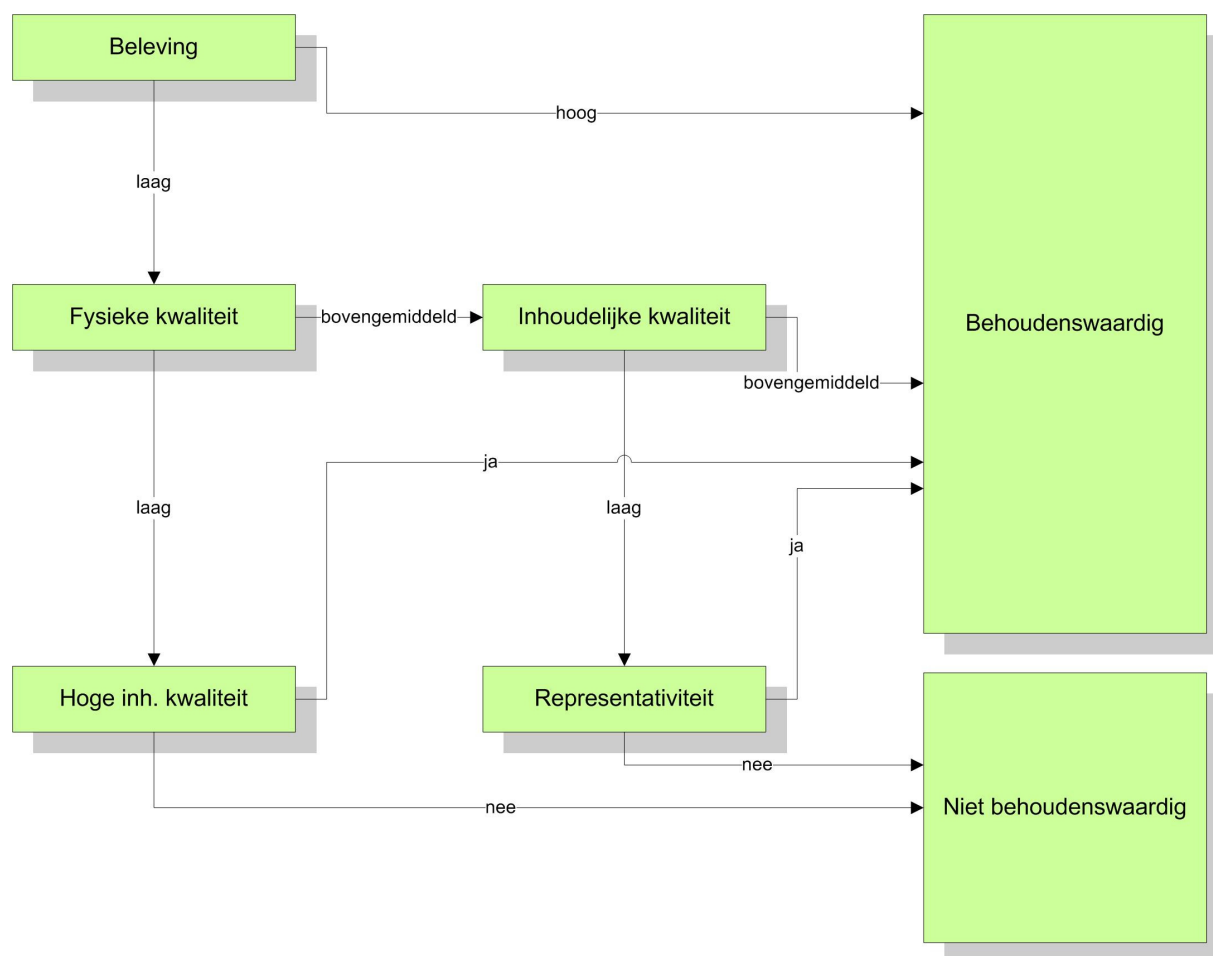
4.2 Waardestelling

Hieronder vindt u de waardestelling van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsstroomschema (zie afbeelding 11). In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (waarde 1-3). Een laag getal staat voor een lage waarde en een hoog getal voor een hoge waarde. Het stroomdiagram geeft op basis van de scores aan of de vindplaats behoudenswaardig is of niet. De behoudenswaardigheid is het hoofd criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek (bijlage 5 geeft een beperkte verklaring van de richtlijnen waardestelling). Een volledige beschrijving van de normen en regels voor de waardering staat op de website van het College voor de Archeologische Kwaliteit (www.cvak.org), onder 'KNA: inventariserend veldonderzoek'. In volgende tabel is de waardestelling voor de onderzoekslocatie weergegeven.

Tabel 4.1 Scoretabel waardestelling

<i>Beleving</i>		<i>Opmerkingen</i>
schoonheid	-	niet van toepassing
herinneringswaarde	-	niet van toepassing
Totaal beleving	laag	
<i>Fysieke kwaliteit</i>	<i>Score</i>	<i>Opmerkingen</i>
gaafheid	1	veel recente verstoringen
conservering	2	muurwerk goed geconserveerd
Totaal fysieke kwaliteit	laag	
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	<i>Score</i>	<i>Opmerkingen</i>
zeldzaamheid	2	alleen muurwerk
informatiewaarde	1	19 ^e eeuwse bebouwing
ensemblewaarde	1	
representativiteit	2	
Totaal inhoudelijke kwaliteit	laag	

Bij het toepassen van de score in het waarderingsschema komt de totale score uit op 'niet behoudenswaardig'.

Afbeelding 11. Waardestelling volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2

4.3 Aanbeveling

Vanuit archeologisch oogpunt zijn er geen belemmeringen voor de voorgenomen ingrepen. Wij bevelen aan geen vervolgonderzoek uit te voeren. Tevens bevelen wij aan de vondsten niet te deponeren.

Wanneer bij de uitvoering van de geplande werkzaamheden onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de gemeentelijke archeoloog: de heer drs. E.E.A. van der Kuijl (afd. FRO), Postbus 30001, 7800 RA Emmen, tel.: (06) 51 87 39 33, e-mail: e.kuijl@emmen.nl).

Literatuurlijst

Literatuur

Brandt, R.W. et al. (red), 1992. *Archis, Archeologisch basisregister, versie 1.0* Amersfoort.

Collenteur G. & I. Woltinge en J. Jelsma. 2006. *Archeologische waarden in de Gemeente Emmen, een archeologisch en historisch bureauonderzoek*. Steekproefrapport 2005-6/3, Zuidhorn.

Giffen, A.E. van. 1927. *De Hunebedden van Nederland*, deel 2. Utrecht.

Janssen, L.J.F. 1848. *Drentsche Oudheden met platen*.

Kuijl, E.E.A. van der, 2010. *Programma van Eisen Proefsleuvenonderzoek bouwlocatie planontwikkeling Noorderplein, Emmen, 2010-002 definitieve versie 1.1*.

Roller, G.J. de, 2010a. Archeologisch bureau- en booronderzoek aan het Noorderplein te Emmen, gemeente Emmen (DR). *MUG-publicatie 2010-29*, MUG Ingenieursbureau b.v., Leek.

Roller, G.J. de, 2010b. Archeologisch proefsleuvenonderzoek Marktplein 9 te Emmen, gemeente Emmen (DR). *MUG-publicatie 2010-63*, MUG Ingenieursbureau b.v., Leek.

Versfelt, H.J. 2003. *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*. Groningen.

Wit, M.J.M. de 1999. *Archeologisch onderzoek op de Noordbargeres te Emmen, gemeente Emmen*. Met bijdragen van M. Essink, C.G. Koopstra & I.L.M. Stuijts. ARC-publicatie 26, Groningen.

Wit, M.J.M. de. 2000a. *Opgravingen op de Noordbarger Es te Emmen in 2000. Een overzicht van drie archeologische onderzoeken*. Met een bijdrage van G.M.A. Bergsma. ARC publicatie-61, Groningen.

Wit, M.J.M. de. 2000b *Romeinse bewoning in het tracé van de verlegde Frieslandweg te Emmen, provincie Drenthe*. ARC-publicatie 29, Groningen.

Wit, M.J.M. de. 2003. *Een Definitief Archeologisch Onderzoek langs de Frieslandweg te Emmen, gemeente Emmen (Dr.)*. Met bijdragen van H. Buitenhuis, M.A. Huisman, C.G. Koopstra, M.J.L.Th. Niekus, G.J. de Roller en A.Ufkes.

Wit, M.J.M. de. 2008. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van een proefsleuf aan de Zuidbargerstraat 26a - 32 te Zuidbarger, gemeente Emmen (Dr.)*. ARC-rapport-2008-21. Groningen.

Overige bronnen

Tevens zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- www.watwaswaar.nl
- Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Topografische Dienst Nederland
- www.cvak.org.

Bijlage 1 Situering van de onderzoekslocatie

Bijlage 2 Overzicht van de onderzoekslocatie

Bijlage 3 Sporenlijst

Werk-put	Vlak	Spoor-nummer	Vulling	Aard spoor	Kleur	Vlekken/nieuwvorming	Insluitsels	Lithologie	Vorm	Grens	Opmerking
1	1	1	1	laag	geel			zand, zwak siltig, matig fijn	langgerekt	scherp	dekzand, C-horizont
1	1	2	1	laag	grijs				langgerekt	scherp	recent, puingranulaat
1	1	3	1	laag	zwartbruin		puin	zand, zwak siltig, matig fijn, zwak humeus	langgerekt	scherp	recent, puinlaag
1	1	4	1	laag	zwartbruin		puin, beton	zand, zwak siltig, matig fijn, zwak humeus	langgerekt	scherp	recent, puinlaag, gelaagd, diepte 70 cm
1	1	5	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	
1	1	6	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	
1	1	7	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	rechthoekig	scherp	
1	1	8	1	greppel	geel	bruingevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	
1	1	9	1	kuil	geel	zwartgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	
1	profiel	10	1	laag	geel			zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	opgebracht
1	profiel	11	1	laag	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, met zandbrokken
1	profiel	12	1	laag	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, met zandbrokken
1	1	13	1	greppel	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent
1	1	14	1	kuil	bruingrijs	geel gevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	recent
1	1	15	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	rond	scherp	recent

Werk-put	Vlak	Spoor-nummer	Vulling	Aard spoor	Kleur	Vlekken/nieuwvorming	Insluitsels	Lithologie	Vorm	Grens	Opmerking
1	1	16	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	recent
1	1	17	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	recent
1	1	18	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	recent
1	1	19	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	recent
1	1	20	1	kuil	bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	rond	scherp	recent
1	1	21	1	kuil	donker bruingrijs	geelgevekt		zand, matig fijn, zwak siltig	ovaal	scherp	
1	1	22	1	greppel	bruingrijs	geelgevekt	puin, beton	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, vergraven
1	1	23	1	muur	rood				rechthoekig	scherp	baksteen, met leemvoeging, steenmaat 23 x 11 cm
1	2	24	1	muur	rood				rechthoekig	scherp	baksteen, met leemvoeging, steenmaat 23 x 11 cm
1	1	25	1	laag	grijs	geel- en zwartgevekt	puin, grind	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, puinlaag
1	2	26	1	vloer	donker grijs				rechthoekig	scherp	recent, betonvloer
1	2	27	1	vloer	rood				rechthoekig	scherp	recent, ongevoegde baksteen, steenmaat 23 x 11 cm
2	1	1	1	laag	geel			zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	dekzand, C-horizont
2	1	2	1	recente verstoring	donker grijsbruin	geelgevekt	puin	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	kleibrokken
2	1	3	1	recente verstoring	bruin	geelgevekt	puin	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent

Werkput	Vlak	Spoornummer	Vulling	Aardspoor	Kleur	Vlekken/ nieuwvorming	Insluitsels	Lithologie	Vorm	Grens	Opmerking
2	profiel	4	1	laag	grijs		puin	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, verstoorde laag, zandbrokken
2	profiel	5	1	laag	grijs			zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, opgebrachte laag
2	profiel	6	1	laag	bruin	geelgevekt	puin	zand, matig fijn, zwak siltig	langgerekt	scherp	recent, verstoorde laag

Bijlage 4 Vondstenlijst

Werkput	Vlak	Vondst- nummer	Vak	Spoor	Vulling	Verzamelwijze	Datum	Inhoud	Opmerking
1	1	1		4		aanleg vlak	22-9-2010	2 x natuursteen	recent
								1 x brok cement	
1	1	2		3		coupe	22-9-2010	1 x fragment baksteen	recent
1	2	3		23		aanleg vlak	23-9-2010	1 x fragment baksteen (bijna volledig)	
2	1	4	10-15 m	2		aanleg vlak	23-9-2010	2 x fragmenten baksteen	recent
								1 x fragment natuursteen	

Bijlage 5 Overzicht van de richtlijnen voor de waardestelling

Overzicht van de richtlijnen voor de waardestelling

Waardering	Criteria	Parameters
Beleving	Schoonheid	<ul style="list-style-type: none"> - Zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement - Vorm en structuur - Relatie met omgeving
	Herinneringswaarde	<ul style="list-style-type: none"> - Verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis - Associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	<ul style="list-style-type: none"> - Aanwezigheid sporen - Gaafheid sporen - Ruimtelijke gaafheid - Stratigrafie intact - Mobilia in situ - Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling - Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen - Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu - Stabiliteit van de natuurlijke omgeving
	Conservering	<ul style="list-style-type: none"> - Conservering artefacten (metaal/overige) - Conservering organisch materiaal
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> - Het aantal vergelijkbare monumenten (complextypen) van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen eenzelfde archeoregio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld - Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart (indien mogelijk/vereist)
	Informatiewaarde	<ul style="list-style-type: none"> - Opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan vijf jaar geleden; volledig/partieel) - Recent en systematisch onderzoek van de desbetreffende archeoregio - Recent en systematisch onderzoek van de desbetreffende archeologische periode - Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, RACM of anderen
	Ensemblewaarde	<ul style="list-style-type: none"> - Synchrone context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de microregio) - Diachrone-context (voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de microregio) - Landschappelijke context (fysisch- en historisch- geografische gaafheid van het contemporaine landschap) - Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
	Representativiteit	<ul style="list-style-type: none"> - Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode - Het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd - Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart